סיכום שבועי של מסקנות דף היומי לרש"י ותוס'.

העולה מהסוגיא

תמציתי • יסודי • בהיר

פרשת חיי שרה • גליון 162 • בכורות מד. - נ.

דף מד

א. דיני מומים בכהנים:

- מומים באף:
  - באופן שהאף שקוע - לת"ק באופן שהאף שקוע קצת נחשב מום גמור, לרבי יוסי באופן שהאף שקוע לגמרי ויכול לצבוע את שתי עיניו כאחת נחשב מום גמור.
  - באופן שהאף קצר - נחשב מום גמור.
  - באופן שהאף ארוך ויורד למטה משפתו - נחשב מום גמור.
  - באופן שנקבי נחיריו סגורים - נחשב מום גמור[א].
- מומים בעינים:
  - אופנים שנחשבים מום גמור:
    - באופן שנעקרו שתי עיניו או שעין אחת נעקרה.
    - באופן שאינו רואה בשתי עיניו או שאינו רואה בעין אחת.
    - באופן שיש על עינו 'דק' ומחמת כך רואה בצורה מטושטשת בעין אחת.
    - באופן שיש חוט לבן שחוצה את העיגול שמקיף את השחור של העין.
    - באופן שעיניו נמצאות למעלה בגובה המצח.
    - באופן שעיניו נמצאות למטה מהמקום שדרכם להיות.
    - באופן שעינו אחת נמצאת למעלה ועינו אחת נמצאת למטה.
    - באופן שעיניו נמצאות במקומם אלא שרואה את החדר ואת העליה כאחת, או שמדבר עם חבירו ואדם אחר אומר שמסתכל עליו - נחשב מום גמור[ב].

הערות

א הברייתא מבארת שדורשים מהפסוק 'חרם' שבאופן שאפו שקוע נחשב מום גמור ולת"ק דין זה נאמר באופן ששקוע קצת ולרבי יוסי דין זה נאמר באופן ששקוע לגמרי, והברייתא מוסיפה שדורשים מהפסוק **'או** חרם' לרבות גם אופן שהאף קצר והאף ארוך ונקבי נחיריו סגורים.

ב הגמ' מבארת שדורשים מהפסוק 'איש **עור**' שבאופן שנעקרו שתי עיניו או שנעקרה עין אחת נחשב מום גמור, ודורשים מהפסוק '**איש** עור' שבאופן שאינו רואה בשתי עיניו או שאינו רואה בעין אחת (כגון באופן שיש בעינו טיפות מים לבנות ומחמת כך אינו רואה בעין, או שנוזל מעינו מים ומחמת כך אינו רואה בעין) נחשב מום גמור,

- באופן שעיניו גדולות כשל עגל או קטנות כשל אווז - נחשב מום גמור.
  - אופנים שנחשבים 'אינו שווה בזרעו של אהרן':
    - באופן שאינו יכול לראות את אור השמש.
    - באופן שעיניו עגולות הרבה או באופן שעיניו עגולות קצת.
    - באופן שעיניו משוטטות כל הזמן.
    - באופן שריסי עיניו גדולים.
  - באופן שאין לו ריסים:
    - באופן שנשארו שרשי הריסים - פסול משום מראית העין.
    - באופן שלא נשארו שרשי הריסים - נחשב מום ש'אינו שווה בזרעו של אהרן'.
- מומים נוספים שנחשבים 'אינו שווה בזרעו של אהרן':
  - באופן שיש שני איברים זוגיים שאחד מהם שונה מחבירו (כגון שגבה אחת שחורה וגבה אחת לבנה)[ג].
  - באופן שידיו או רגליו או שוקיו גדולים ביחס לגודל של שאר אבריו.
  - באופן שידיו או רגליו או שוקיו קטנים ביחס לגודל של שאר אבריו.
  - באופן שחוטמו גדול מאבריו בשיעור אצבע קטנה.
  - באופן שחוטמו קטן מאבריו.
  - באופן שאזניו ארוכות.
  - באופן שאזניו קצרות.
  - באופן שאזניו דומות לספוג.
  - באופן ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או באופן ששפתו התחתונה עודפת על העליונה.
  - באופן שדדיו גדולים כשל אשה.
  - באופן שכריסו צבה.
  - באופן שטבורו יוצא.
  - באופן שהכהן נופל מחמת חולי בצורה קבועה פעם בתקופה.
  - באופן שרוח שד באה עליו.
  - באופן שביציו גדולים.
  - באופן שגידו גדול[ד].
- כהן שנשרו שיניו - פסול משום 'מראית העין'.

ב. דיני מומים בבהמה:

- עז שאין לה קרנים ורחל שיש לה קרנים - לא נחשב מום אלא אפשר להקריב את הבהמה בבית המקדש.
- באופן שניטלו הקרניים:
  - באופן שנחתך מעל הזכרות - כשר.
  - באופן שנחתך יחד עם הזכרות:
    - באופן שנעשה גומא בראש - נחשב מום גמור שפודים עליהם.
    - באופן שלא נעשה גומא בראש - הבהמה פסולה להקרבה ואין פודין עליהם.

הערות

ודורשים מהפסוק 'דק' שבאופן שיש בעינו דק ורואה בצורה מטושטשת נחשב מום גמור, ודורשים מהפסוק 'תבלול' שבאופן שיש חוט לבן שחוצה את העיגול שמקיף את השחור של העין נחשב מום גמור, ודורשים מהפסוק 'או תבלל **בעינו**' שבאופן שעיניו לא נמצאות במקומם (כגון ששתי עיניו למעלה או ששתי עיניו למטה או שעין אחת למעלה ועין אחת למטה) או באופן ששתי עיניו לא רואים למקום אחד (ורואה את החדר ואת העליה או שמדבר עם חבירו ואדם אחר אומר שמסתכל עליו) שנחשב מום גמור.

ג בדברי רש"י מבואר שנכלל בדין זה אופן שעין אחת משונה מחברתה, ותוס' מבארים שנכלל בדין זה אופן שעין אחת גדולה קצת ועין אחת קטנה קצת, אבל באופן שעינו אחת גדולה כשל עגל או באופן שעינו אחת קטנה כשל אווז נחשב מום גמור.

ד הגמ' בלישנא קמא מבארת שבאופן שגידו גדול למעלה מהארכובה כשר ועד הארכובה פסול, והגמ' בלישנא בתרא מבארת שבאופן שגידו גדול עד הארוכה כשר למטה מהארכובה פסול.

- באופן שניטלו הטלפיים וזכרותם עמהם - נחשב מום גמור שפודים עליו.

ג. **ביאור כוונת התורה 'מרוח אשך':**

- לת"ק - באופן שאין לו ביצים או שיש לו ביצה אחת.
- לרבי ישמעאל - באופן שביציו נימוחו.
- לרבי עקיבא - באופן שביציו נפוחים.
- לרבי חנינא בן אנטיגנוס - באופן שעורו שחור[ה].

דף מה

ד. **מומים נוספים בכהנים:**

- אופנים שנחשבים 'מום גמור':
  - באופן שרגליו עקומות וברכיו רחוקות וקרסוליו קרובים ומקיש בקרסוליו בזמן הליכתו.
  - באופן שרגליו עקומות וברכיו קרובות וקרסוליו רחוקים ומקיש בברכיו בזמן הליכתו.
  - באופן שרגליו עקומות ובזמן שיושב ומחבר פרסות רגליו זה לזה ברכיו לא נוגעות זו בזו.
  - באופן שיש בליטת בשר שיוצאת מאגודלו[ו].
  - באופן שאצבעותיו לא עומדות זו ליד זו אלא אחת שוכבת על השניה.
  - באופן שאצבעותיו מחוברות זו לזו:
    - באופן שמחוברות מפיסת היד עד הפרק האמצעי - כשר.
    - באופן שמחוברות מפיסת היד עד אחרי הפרק האמצעי - באופן שלא חתך פסול ובאופן שחתך כשר[ז].
  - באופן שיש לו שש אצבעות בכל יד ובכל רגל שנספרים על גב היד - לרבי יהודה כשר לחכמים פסול[ח].
- אופנים שנחשבים 'אינו שווה בזרעו של אהרן':
  - באופן שיש לו קרסול גדול מאוד.
  - באופן שאין קרסולו בולט.
  - באופן שהשוק מחובר לאמצע פרסת הרגל.
  - באופן שפרסות רגליו דקות ורחבות כאווז עד שהאורך לא יתר על הרוחב.
  - השולט בשתי ידיו - לרבי פסול משום שהוכחש כוח יד ימינו לחכמים כשר משום שהתחזק כוח יד שמאלו.
  - באופן שעורו לבן.
  - באופן שעורו אדום.
  - באופן שהוא גבוה ורזה ומחמת כך אינו יכול לעמוד ישר אלא עומד כפוף.
  - באופן שהוא נמוך.
  - חרש.
  - שוטה.
  - באופן שיש בגופו נגעים טהורים.
  - אדם שיש בגופו חתיכת בשר או עור מיותרת (לרבי אלעזר).

הערות

ה בדברי הגמ' מבואר שלדעת ת"ק ורבי ישמעאל ורבי עקיבא כהן שעורו שחור פסול לא נחשב למום אלא פסול משום ש'אינו שווה בזרעו של אהרן'.

ו הברייתא מבארת שלומדים מהפסוק 'או שבר רגל' שבאופן שרגליו עקומות וברכיו רחוקות וקרסוליו קרובים ומקיש בקרסוליו בזמן הליכתו, (וה"ה באופן שמקיש בברכיו בזמן הליכתו), ובאופן שרגליו עקומות ובזמן שיושב ומחבר פרסות רגליו זה לזה ברכיו לא נוגעות זו בזו, ובאופן שיש בליטת בשר שיוצאת מאגודלו נחשב למום.

ז הברייתא מבארת שלומדים מהפסוק 'או שבר יד' שבאופן שאצבעותיו לא עומדות זו ליד זו אלא אחת שוכבת על השניה ובאופן שאצבעותיו מחוברות זו לזו ולא חתך פסול.

ח הגמ' מביאה את הפסוק 'ויהי איש מדין מדון ואצבעת ידיו ואצבעת רגליו שש ושש עשרים וארבע מספר' ודורשים מהלשון 'מספר' שאצבעות אלו היו נספרות על גב היד ורבי יהודה סובר שכוונת הפסוק לספר בשבחו ומבואר שלא נחשב מום, וחכמים סוברים שכוונת הפסוק לספר בגנותו ומבואר שנחשב מום.

- באופן שהיה לכהן אצבע מיותרת וחתך אותה:
  - באופן שהיה בה עצם:
    - באופן שהייתה נספרת על גב היד - פסול משום שנחשב 'מחוסר אבר'.
    - באופן שלא הייתה נספרת על גב היד - כשר.
  - באופן שלא היה בה עצם - כשר.
- איטר יד או איטר רגל (שמתחיל ללכת ברגל שמאל) - פסול[ט].
- באופן שעורו שחור:
  - לת"ק ורבי ישמעאל ורבי עקיבא - נחשב מום ש'אינו שווה בזרעו של אהרן'.
  - לרבי חנינא בן אנטגינוס - נחשב מום גמור'.
- שיכור:
  - באופן ששתה יין - פסול לעבודה ובאופן שעבד חילל.
  - באופן ששתה שאר דברים המשכרים:
    - לרבי יהודה - פסול לעבודה ובאופן שעבד חילל.
    - לשאר התנאים - נחשב מום ש'אינו שווה בזרעו של אהרן'.

ה. **דיני מומים בבהמה:**

- פסול בכהן מדין 'אינו שווה בזרעו של אהרן' - כשר בבהמה.
- בהמה שהיא שוטה - לת"ק כשרה לרבי שמעון בן גמליאל נחשב מצוה שאינה מן המובחר.

ו. **אופני פסול נוספים באדם ובבהמה:**

- אותו ואת בנו - פסול בבהמה ואינו פסול בכהן.
- טריפה - פסול בבהמה ואינו פסול בכהן.
- יוצא דופן - פסול בבהמה ואינו פסול בכהן.
- רובע ונרבע - פסול בבהמה ואינו פסול בכהן.
- הרג אדם - פסול בבהמה ואינו פסול באדם.
- כהן שדרכו להטמא למתים - פסול עד שיקבל עליו שלא יטמא למתים.
- כהן שנשא אשה שפסולה לכהונה - פסול עד שידירנה הנאה[יא].

ז. **דיני טומאה וטהרה:**

- כזית בשר - מטמא במגע ובמשא ובאהל.
- עצם:
  - באופן שיש בה שיעור של 'רובע הקב' - מטמאה במגע ובמשא ובאהל.

הערות

ט רש"י מבאר שאיטר יד פסול לעבודה משום שצריך לעבוד ביד ימין ולאיטר יד אין יד ימין, ואיטר רגל פסול לעבודה דכתיב 'לעמוד לשרת' ודורשים שצריך לעבוד בעמידה וכן צריך לעמוד כשאר בני אדם שנשען בעיקר על רגל ימין ולא כאטר שנשען בעיקר על רגל שמאל.

י ראה לעיל [עמוד 2] שנחלקו התנאים בביאור כוונת התורה 'מרוח אשך' לרבי חנינא בן אנטגינוס הכוונה אדם שעורו שחור ונחשב מום גמור אבל לשאר התנאים כוונת התורה למום אחר ובאופן שעורו שחור פסול משום ש'אינו שווה בזרעו של אהרן.

יא הגמ' מבארת שאדם שמטמא למתים 'אין יצרו תוקפו' ולכן מספיק שיקבל על עצמו שלא יטמא למתים, אמנם אדם שנושא נשים בעבירה 'יצרו תוקפו' ולכן לא מספיק שיקבל על עצמו אלא צריך לאסור על עצמו בנדר.

הגמ' מביאה שנחלקו האמוראים האם בהתרת חכם צריך לפרט את הנדר, וכן נחלקו התנאים האם בנדר שהודר ברבים האם אפשר להתיר את הנדר, והגמ' מבארת שלפי הצד שבהתרת חכם צריך לפרט את הנדר אפשר להדיר בנדר רגיל ולא חוששים שיתיר את הנדר משום שאם יראה להתיר יצטרך לפרט את נדרו והחכם לא יתיר לו, אבל לפי הצד שבהתרת חכם לא צריך לפרט את הנדר ואי אפשר להתיר נדר שהודר ברבים צריך להדיר ברבים וכך אין חשש שיתיר את הנדר, ולפי הצד שבהתרת חכם לא צריך לפרט את הנדר ואפשר להדיר נדר שהודר ברבים צריך להדירו על דעת רבים וכך אין חשש שיתיר את הנדר.

הגמ' מוסיפה שהדין שאי אפשר נדר שהודר על דעת הרבים נאמר רק לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יש לו התרה, ותוס' מבארים שהטעם לכך משום שמסתמא נוח לרבים שיתירו את הנדר לצורך המצוה.

- באופן שיש בהם רוב מנין (קכ"ה איברים) - מטמאה במגע ובמשא ובאהל[יב].
- באופן שיש בהם רוב בנין (כלומר רוב גובה האדם כגון שני שוקיים וירך אחד) - מטמאה במגע ובמשא ובאהל.
- באופן שאין בהם שיעור של 'רובע הקב' ואין בהם רוב מנין ואין בהם רוב מנין:
  - באופן שיש בה שיעור שעורה - מטמאה במגע ובמשא ואינו מטמא באהל.
  - באופן שאין בה שיעור שעורה - אינה מטמאה.
- אבר (כלומר אחד מהרמ"ח עצמות שבאדם שיש עליה פחות מכזית בשר) - מטמא במגע ובמשא ובאהל[יג].
- דיני אצבע יתירה (באופן שיש בה עצם ויש עליה בשר פחות מכזית):
  - באופן שנספרת על גב היד - מטמאה במגע ובמשא ובאהל.
  - באופן שיש בה ציפורן - מטמאה במגע ובמשא ובאהל.
  - באופן שאינה נספרת על גב היד ואין בה ציפורן - מטמאה במגע ובמשא, ואינה מטמאה באהל[יד].

ח. **אותו ואת בנו** - לת"ק נוהג באם ובנה לחנניה נוהג גם באב ובנו.

פרק שמיני

דף מו - מז

ט. **דיני בכור לירושה ולפדיון הבן:**

- דינים כלליים:
  - אדם שאין לו בנים שנשא אשה שילדה - הוולד נחשב בכור לירושה ואינו בכור לפדיון הבן, משום שדין בכור לירושה תלוי בבכור באב דכתיב 'כי הוא ראשית אונו'.
  - אדם שהיו לו בנים שנשא אשה שלא ילדה - הוולד נחשב בכור לפדיון הבן ואינו בכור לירושה, משום שדין פדיון הבן תלוי בבכור מאם דכתיב 'פטר רחם'.
- דין תאומים באופן שהראשון הוציא את ראשו והחזיר ולאחר מכן נולד השני שכלו לו חדשיו כשהוא חי:
  - באופן שהראשון כלו לו חדשיו והוציא את ראשו כשהוא חי - הראשון נחשב בכור לירושה ולפדיון הבן, והשני אינו בכור[טו].

הערות

יב הגמ' מביאה שלזכר יש רמ"ח איברים, ולנקבה לרבי ישמעאל ורבי אלעזר ורבי יהושע יש ארבעה איברים נוספים שני צירים דכתיב ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירים' ושני דלתות דכתיב 'כדי לא סגר דלתי בטני', ולרבי עקיבא יש חמשה איברים נוספים שני צירים ושני דלתות ומפתח דכתיב 'ויפתח את רחמה'.

הגמ' מבארת שהשיעור של 'רוב מנין' הוא קכ"ה איברים כיון שלרוב בני האדם יש רמ"ח איברים, ושיעור זה נאמר בין בנקבה שיש לה איברים נוספים ובין באדם שנולד עם אצבעות יתירות, ובין באדם שנולד וחסרים לו אצבעות.

יג הגמ' מוסיפה שדורשים מהפסוק 'זאת התורה **אדם** כי ימות באהל' שהדין של 'אבר' שמטמא במגע ובמשא ובאהל נאמר רק באחד מהרמ"ח איברים של האדם ששווים בכל אדם, ולא נאמר באיברים הנוספים שיש לאשה שאינם שווים בכל אדם.

יד הגמ' מבארת שבאופן שהאצבע יתירה נספרת על גב היד נחשבת לאבר שמטמא במגע ובמשא ובאהל, וכן באופן שיש בה ציפורן נחשבת לאבר שמטמא במגע ובמשא ובאהל, אבל באופן שאינה נספרת על גב היד ואין בה ציפורן אינה נחשבת לאבר, ורב אחא בריה דרב איקא מבאר שהטעם שמטמא במגע ובמשא משום שהעצם הוא בשיעור שעורה ודינה כדין שאר העצמות שמטמאים במגע ובמשא ולא מטמאים באהל, אמנם רב פפא מבאר שמטמא במגע ובמשא מדרבנן גזירה אטו אצבע יתירה שנספרת על גב היד ורבנן גזרו שיטמא במגע ובמשא ולא גזרו שיטמא באהל כדי שיהיה היכר ולא יבואו לשרוף תרומה וקדשים.

בדברי הגמ' מבואר שאדם שיש לו אצבע יתירה באופן שהאצבע נספרת על גב היד או באופן שיש בה ציפורן האצבע מצטרפת למנין קכ"ה איברים לטמא באהל מדין 'רוב מנין' כיון שנחשבת 'אבר' אבל באופן שאינה נספרת על גב היד ואין בה ציפורן אינה מצטרפת למנין קכ"ה איברים משום שאינה נחשבת 'אבר'.

טו הגמ' מביאה שבדברי המשנה בנדה [כח א] מבואר שעובר שהוציא רוב ראשו נחשב כילוד והמשנה מסיימת 'ואיזהו רוב ראשו פדחתו' כלומר מצחו. וריש לקיש סובר שדין זה נאמר לענין שאר דיני התורה אבל לענין דין בכור יציאת המצח לא מועילה דכתיב 'יכיר' ודורשים שצריך הכרת פנים, ולכן באופן שהראשון שכלו לו חדשיו הוציא את **מצחו** ולאחר מכן נולד השני הראשון נחשב בכור לפדיון הבן והשני נחשב בכור לירושה, ורק באופן שהראשון הוציא **את מצחו ואת פניו** ולאחר מכן נולד השני הראשון נחשב בכור לירושה ולפדיון הבן, אמנם רבי יוחנן סובר שהדין שיציאת המצח נחשב ללידה נאמר גם לענין בכור משום שמתקיים דין 'יכיר' גם במצח, ולכן באופן שהראשון הוציא את **מצחו** כשהוא חי ולאחר מכן נולד השני הראשון נחשב בכור לירושה ולפדיון הבן.

הגמ' מביאה שבדברי הברייתא מבואר שלענין עדות אשה העד צריך לזהות את המת על ידי ראית הפנים וראית המצח אבל ראית הפנים לחוד או ראית המצח לחוד לא מספיקה לזהות את המת, והגמ' מקשה מדברי ברייתא זו על דברי רבי יוחנן שסובר שלענין 'יכיר' מספיק ראית המצח, והגמ' בתירוץ הראשון מבארת שלענין

- באופן שהראשון לא כלו לו חדשיו והוציא את ראשו כשהוא חי - השני נחשב בכור לירושה ואינו בכור לפדיון הבן[יז].
- באופן שהראשון כלו לו חדשיו והוציא את ראשו כשהוא מת - השני נחשב בכור לירושה ואינו בכור לפדיון הבן[יז].

- דין ולד שנולד לאחר נפל:
  - באופן שהנפל היה לפני ארבעים יום - השני נחשב בכור לירושה ובכור לפדיון הבן.
  - באופן שהנפל היה לאחר ארבעים יום:
    - באופן שהנפל היה בצורת אדם או בצורה מעוכה של אדם או בצורת וולד שלא נגמרה צורתו או שליא ולאחר מכן ילדה וולד נוסף - השני נחשב בכור לירושה ואינו נחשב בכור לפדיון הבן.
    - באופן שהנפל היה בצורה של בהמה או חיה או עוף - לרבי מאיר השני נחשב בכור לירושה ואינו בכור לפדיון הבן, לחכמים השני נחשב בכור לירושה ולפדיון הבן[יח].
    - באופן שהנפל היה בצורה של דג או חגב או שקץ או רמש - השני נחשב בכור לירושה ובכור לפדיון הבן[יט].
- דיני בכור באופן שהאב היה גוי או האם הייתה עובדת כוכבים:
  - אדם שאין לו בנים שנשא אשה שילדה בזמן שהייתה עובדת כוכבים:
    - לת"ק - נחשב בכור לירושה ואינו בכור לפדיון הבן.
    - לרבי יוסי הגלילי - נחשב בכור לירושה ולפדיון הבן[כ].
  - גוי שהיו לו בנים בגיותו ולאחר מכן התגייר ונולד לו ילד:
    - לת"ק:
      - לרבי יוחנן - אינו בכור לנחלה.
      - לריש לקיש - נחשב בכור לנחלה.
    - לרבי יוסי הגלילי - נחשב בכור לנחלה[כא].
  - גוי שבא על גויה והתעברה והתגיירו ולאחר מכן ילדה - הוולד נחשב בכור לפדיון הבן ואינו נחשב בכור לירושה[כב].

הערות

עדות אשה רבנן החמירו שצריך לראות את הפנים ואת המצח, (ולמרות שרבנן הקילו בעדות אשה שמועיל עדות של עד פסול ושל עד מפי עד, היינו רק לאחר בסוף העדות אבל בתחילת העדות רבנן החמירו שלא מספיק שהעד יראה את מצח המת אלא צריך לראות גם את פניו). והגמ' בתירוץ השני מבארת שלמרות שלענין דין 'יכיר' רבי יוחנן סובר שמספיק ראית המצח מ"מ לענין זיהוי אדם לא מספיק ראית המצח אלא צריך גם ראית הפנים.

טז רש"י מבאר שבאופן זה הראשון נחשב 'פטר רחם' וממילא השני אינו נחשב בכור לענין פדיון הבן, והראשון אינו נחשב בכור לענין ירושה דכתיב 'ראשית אונו' ודורשים שדין בכור לירושה נאמר רק בבכור שלבו של אביו דווה עליו במותו, למעט ולד שלא כלו לא חדשיו שאין לבו של אביו דווה עליו, וממילא השני נחשב בכור לירושה.

יז רש"י מבאר שבאופן זה הראשון נחשב 'פטר רחם' וממילא השני אינו נחשב בכור לענין פדיון הבן, והראשון אינו נחשב בכור לענין ירושה כיון שנולד כשהוא מת ו'אין לבו של אביו דווה עליו' (וכפי שהתבאר בהערה הקודמת) ולכן השני נחשב בכור לירושה.

המשנה מוסיפה שבאופן שהראשון כלו לו חדשיו והוציאו את גופו מחותך השני נחשב בכור לירושה ואינו נחשב בכור לפדיון הבן, ותוס' מביאים שדין זה נאמר באופן שהוציאו את רוב גופו של הראשון מחותך ולאחר מכן נולד השני, אבל באופן שהוציאו את ראשו של הראשון מחותך ולאחר מכן נולד השני נחלקו האמוראים [נדה כט א] האם הראשון נחשב 'פטר רחם' וממילא השני אינו חייב בפדיון הבן ונחשב בכור לירושה, או דלמא הראשון לא נחשב 'פטר רחם' וממילא השני נחשב בכור לפדיון הבן ולירושה.

יח רש"י מבאר שנחלקו רבי מאיר וחכמים בנפל שהוא בצורת בהמה חיה ועוף לרבי מאיר נחשב 'פטר רחם' וממילא השני אינו נחשב בכור לענין פדיון הבן, ולחכמים אינו נחשב 'פטר רחם' ולכן השני נחשב בכור לענין פדיון הבן.

יט רש"י מבאר שלדעת חכמים וולד בצורת אדם נחשב 'פטר רחם' אבל ולד שאינו בצורת אדם לא נחשב 'פטר רחם', ולדעת רבי מאיר אפילו וולד בצורה של בהמה חיה ועוף נחשב 'פטר רחם' כיון שבבהמה חיה ועוף נאמר לשון 'יצירה' כמו באדם, אבל וולד בצורה של דגים או חגבים או שקצים או רמשים לא נחשב 'פטר רחם' משום שלא נאמר בהם לשון 'יצירה'.

כ הגמ' מבארת שרבי יוסי הגלילי דורש מהפסוק 'כל פטר רחם **בישראל**' שרק וולד שנולד לאשה לאחר שהתגיירה נחשב פטר רחם אבל ולד שנולד לשפחה לפני שהתגיירה או לעובדת כוכבים לפני שהשתחררה אינו נחשב 'פטר רחם'.

כא הגמ' מבארת שלדעת רבי יוסי הגלילי כמו שאשה שילדה בזמן שהייתה גויה הוולד הבא אחריו נחשב פטר רחם כך גוי שהיו לו בנים בגיותו הוולד שנולד בזמן שהיה גוי לא נחשב 'ראשית אונו' משום שלומדים את דין הבעל מדין האשה, אמנם לדעת ת"ק אליבא דרבי יוחנן הוולד שנולד בזמן שהיה גוי נחשב 'ראשית אונו' ולריש לקיש לא נחשב 'ראשית אונו' כיון שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי.

הגמ' מביאה שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו גם לענין דין פריה ורביה בגוי שהיו לו בנים בגיותו ולאחר מכן התגייר לרבי יוחנן קיים פריה ורביה, ולריש לקיש לא קיים פריה ורביה משום שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי.

כב רש"י מבאר שהט"עם שהוולד אינו בכור לירושה משום שהורתו הייתה שלא בקדושה בזמן שאביו היה גוי והתורה הפקירה את זרע האב דכתיב 'וזרמת סוסים זרמתם', אמנם תוס' סוברים שבאופן זה לא צריך להגיע לטעם זה אלא הטעם שהוולד אינו בכור לירושה משום שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי, ולכן אינו מתייחס אחר אביו.

- ספק בכור:
  - באופן שכהנת אשת כהן וישראלית אשת ישראל ילדו יחד והתערבו הוולדות - הבעל של האשה הישראלית צריך לפדות את בנו בכל מקום שהוא, וכל אחד מהוולדות אינו יורש מנכסי הכהן כיון שיש ספק שאינו בנו, וכן כל אחד מהוולדות אינו יורש מנכסי הישראל כיון שיש ספק שאינו בנו.
  - אשה שמת בעלה ונשאת לאחר בתוך שלשה חדשים וילדה בתוך שבעה חדשים ויש ספק האם הוולד הוא בן תשעה של הבעל הראשון או בן שבעה של הבעל השני - הולד נחשב בכור לפדיון הבן ואינו יורש מנכסי הבעל הראשון כיון שיש ספק שאינו בנו, וכן אינו יורש מנכסי הבעל השני כיון שיש ספק שאינו בנו, והבן השני של הבעל השני אינו יורש חלק בכורה כיון שיש ספק האם הוא בכור[כג].
- יוצא דופן:
  - לת"ק - הולד הראשון שהוא יוצא דופן אינו בכור לפדיון הבן ואינו בכור לירושה, וכן הוולד הבא אחריו אינו בכור לפדיון הבן ואינו בכור לירושה.
  - לרבי שמעון - הוולד הראשון נחשב בכור לירושה ואינו נחשב בכור לפדיון הבן, והוולד שבא אחריו נחשב בכור לפדיון הבן ואינו נחשב בכור לירושה[כד].

י. דיני פדיון הבן בכהן ולוי:

- באופן שהאב כהן והאם כהנת או לויה או ישראלית:
  - באופן שהבן כשר - הבן פטור מפדיון הבן.
  - באופן שהבן חלל:
    - באופן שהאב חי ביום השלשים - האב לא צריך לתת חמש סלעים לכהן אחר כיון שהוא עצמו כהן.
    - באופן שהאב מת לפני יום השלשים - לרב חסדא וריש לקיש הבן צריך לתת חמש סלעים לכהן, לרבה בר רב הונא הבן לא צריך לתת חמש סלעים לכהן[כה].
- באופן שהאב לוי והאם כהנת או לויה או ישראלית - הבן פטור מפדיון הבן.
- באופן שהאב ישראל והאם כהנת או לויה:
  - לרב פפא - חייב בפדיון הבן.
  - לרבא - פטור מפדיון הבן[כו].
- באופן שהאב גוי והאם כהנת - האם מתחללת בביאה ולכן הולד נחשב בן ישראלית שחייב בפדיון הבן.
- באופן שהאב גוי והאם לויה - הולד נחשב בן לוי ופטור מפדיון הבן[כז].

הערות

כג רש"י מבאר שבאופן זה הבעל הראשון אינו חייב לפדות את הבן כיון שאינו ברור שהוא בנו, וכן הבעל השני אינו חייב לפדותו כיון שלא ברור שהוא בנו, אלא הוולד צריך לפדות את עצמו כשיגדל כיון שהוא 'פטר רחם' בוודאי.

הגמ' מוסיפה שאפילו באופן שהילד הראשון והילד השני יכתבו הרשאה זה לזה מ"מ לא יכולים לגבות חלק ירושה משאר האחים וכדברי רבי ינאי שבכור של ראובן ובכור של שמעון שהתערבו שני בכורות שהתערבו לא יכולים לגבות חלק בכורה מבני ראובן ומבני שמעון אפילו באופן שכתבו הרשאה זה לזה.

כד הגמ' מביאה שנחלקו ת"ק ורבי שמעון בדין יוצא דופן האם אמו טמאה טומאת לידה לת"ק אינה טמאה טומאת לידה דכתיב 'אשה כי תזריע וילדה זכר' ודורשים שרק באופן שילדה ממקום שמזרעת טמאה לידה ולא ביוצא דופן, אמנם רבי שמעון סובר שדורשים 'ואם נקבה **תלד**' שגם ביוצא דופן אמו טמאה טומאת לידה, והגמ' מבארת שת"ק ורבי שמעון נחלקו לשיטתם בביאור הלשון 'וילדו לו' שנאמר לענין בכור לירושה לת"ק לשון זה ממעט לידה של יוצא דופן (אמנם ת"ק מודה שהוולד השני אינו בכור לירושה משום שאינו 'ראשית אונו') ולרבי שמעון לשון זה כולל לידה של יוצא דופן.

הגמ' מוסיפה שהולד הראשון אינו נחשב בכור לפדיון הבן משום שאינו 'פטר רחם' ות"ק סובר שהוולד השני אינו נחשב בכור לפדיון הבן למרות שהוא 'פטר רחם' משום שאינו הילד הראשון של אמו, אמנם רבי שמעון סובר שהוולד השני נחשב בכור לפדיון הבן כיון שהוא 'פטר רחם' למרות שאינו הילד הראשון של אמו.

כה הגמ' מבארת שהטעם של רבה בר רב הונא שהבן לא צריך לפדות את עצמו משום שהוא מגיע מכוח אביו שאביו לא היה מחוייב לפדות אותו.

כו הגמ' מבארת שרב פפא סובר שבפדיון הבן הולכים אחר האב דכתיב 'למשפחתם לבית אבתם' ולכן באופן שהאב ישראל והאם כהנת או לויה הוולד חייב בפדיון הבן, אמנם רבא סובר שבפדיון הבן כתוב 'פטר רחם' ודורשים מכך שהולכים אחר האם וכיון שהאם לויה הוולד פטור מפדיון הבן.

כז בדברי הגמ' מבואר שבאופן שהאב גוי והאם כהנת האם מתחללת בביאת הגוי ונחשבת כישראלית שבנה חייב בפדיון הבן, אבל באופן שהאב גוי והאם לויה האם אינה מתחללת בביאת הגוי, ולכן לדעת רבא הולד פטור מפדיון הבן כיון שהוא בן של לויה, ואפילו לדעת רב פפא הוולד פטור מפדיון הבן כיון שבאופן שהאב גוי הבן אינו יכול להתייחס אחר אביו הגוי אלא הבן מתייחס אחר אמו הלויה ולכן הוא פטור מפדיון הבן.

דף מח

יא. דין גביית חוב מיורשים ומלקוחות:

- מלוה בשטר - גובה מהלקוחות וכן גובה מהיורשים לפני חלוקה וכן גובה מהיורשים לאחר חלוקה.
- מלוה על פה:
  - מהלקוחות:
    - מלוה שאינה כתובה בתורה - לא גובים[כח].
    - מלוה הכתובה בתורה:
      - לפי הצד ש'מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר' - גובים.
      - לפי הצד ש'מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר' - לא גובים.
  - מהיורשים לפני חלוקה - גובים.
  - מהיורשים לאחר חלוקה:
    - לרב - דינם כיורשים לפני חלוקה.
    - לשמואל - דינם כלקוחות.
    - לרב אסי - ספק האם דינם כיורשים או שדינם כלקוחות, ולכן נחשב שהם חצי יורשים לפני חלוקה וחצי לקוחות.

יב. דיני ספיקות בפדיון הבן:

- אופנים של ספיקות באשה אחת של איש אחד שילדה שני ולדות ולא ידוע מי נולד הראשון:
  - באופן שילדה שני זכרים:
    - באופן שביום שלשים הבעל ושני הילדים חיים - הבעל צריך לתת חמש סלעים לכהן.
    - באופן שאחד הילדים נפטר בתוך שלשים - הבעל לא צריך לתת חמש סלעים לכהן.
    - באופן שהאב מת בתוך שלשים - היורשים לא צריכים לתת לכהן חמש סלעים[כט].
    - באופן שהאב מת לאחר שלשים:
      - באופן שהירושה של האב עשרה סלעים או יותר - צריכים לתת.
      - באופן שהירושה של האב חמש סלעים או יותר:
        - לפני שחלקו - צריכים לתת.
        - לאחר שחלקו - לרבי מאיר פטורים, לרבי יהודה חייבים.
      - באופן שהירושה של האב פחות מחמש סלעים - לא צריכים לתת[ל].

הערות

תוס' מוסיפים שכהנת שנבעלה בעילת זנות מתחללת בין מקדושת כהונה ובין מקדושת לויה שיש בה משום שכל הקדושה הגיעה מחמת עצמה והבעילת זנות הפקיעה ממנה את כל קדושתה, אבל לויה שנשאת לכהן ונבעלה בעילת זנות פוקע קדושת כהונה ממנה שהיה מחמת בעלה ונשאר עליה קדושת לויה מחמת עצמה.

כח הגמ' מביאה שבדברי רב פפא מבואר שמלוה על פה לא גובה מהלקוחות, ורש"י סובר שדברי רב פפא נאמרו לדעת רבי מאיר וכן לדעת רבי יהודה לפי הצד הראשון של הגמ' אמנם לפי הצד השני של הגמ' בדעת רבי יהודה מלוה על פה גובה מלקוחות, אמנם תוס' סוברים שלכו"ע מלוה על פה לא גובה מלקוחות (וכפי שיתבאר בהערה הבאה).

כט הגמ' מבארת שבאופן שהאב מת בתוך שלשים היורשים לא צריכים לתת לכהן חמש סלעים משום שכל אחד מהבנים יכול לדחות את הכהן ולומר שהוא אינו הבכור, והגמ' מוסיפה שגם לפני שחלקו את הירושה הכהן אינו יכול לגבות חלק מהירושה משום שממ"נ חלק מהירושה שייכת לו, משום שהשדה נחשבת כ'ערב' על החיוב, ובאופן שלא יכול לגבות מהלוה עצמו לא יכול לגבות מה'ערב'.

הגמ' מביאה אופן נוסף שדומה לאופן זה, שאדם מחזיק שטר וכתוב בו שיוסף בן שמעון חייב לו כסף, ויש בעיר שני יוסף בן שמעון, לא יכול לגבות מאחד מהם משום שכל אחד מהם יכול לדחות אותו ולומר שאינו חייב לו כסף אלא השני חייב לו כסף, והגמ' מוסיפה שאפילו באופן ששני היוסף בן שמעון קנו שדה בשותפות המלוה לא יכול לגבות משדה זו, ולמרות שממ"נ חלק מהשדה משועבדת לו, משום שהשדה נחשבת כ'ערב' על החיוב ובאופן שלא יכול לגבות מהלוה עצמו לא יכול לגבות מה'ערב', וכן באופן שאחד מהיוסף בן שמעון מכר שדה ליוסף בן שמעון השני, המלוה לא יכול לגבות משדה זו ולמרות שממ"נ השדה משועבדת לו או מחמת שהבעלים של השדה חייב לו כסף או מחמת שהמוכר של השדה חייב לו כסף, משום שהשדה נחשבת כ'ערב' על החיוב ובאופן שלא יכול לגבות מהלוה עצמו לא יכול לגבות מה'ערב'.

ל הגמ' מבארת שבאופן שהאב לאחר שלשים נכסי האב השתעבדו לחוב של פדיון הבן, ומלוה על פה גובה מהיורשים, ולכן באופן שהירושה של האב עשרה סלעים או יותר צריכים היורשים לתת בין לפני שחלקו ובין לאחר שחלקו, אמנם באופן שהירושה של האב פחות מחמש סלעים לא צריכים לתת משום שדורשים מהפסוק 'חמש' ולא חצי חמש כלומר שהחיוב של חמש סלעים נאמר רק באופן שנותן את כל החמש סלעים ולא באופן שנותן רק חלק מהחמש סלעים.

- באופן שילדה זכר ונקבה - הבעל לא צריך לתת חמש סלעים לכהן.
- אופנים של ספיקות בשתי נשים של איש אחד ושתיהן לא ילדו והתערבו הוולדות:
  - באופן שילדו שני זכרים:
    - באופן שביום שלשים שניהם חיים - הבעל צריך לתת עשרה סלעים לכהן.
    - באופן שאחד מהילדים נפטר לפני יום שלשים:
      - באופן שהבעל עדיין לא נתן לכהן - צריך לתת לכהן חמשה סלעים.
      - באופן שהבעל לפני יום שלשים נתן עשרה סלעים לכהן אחד - הכהן צריך להחזיר לבעל חמשה סלעים.
      - באופן שהבעל לפני יום שלשים נתן חמשה סלעים לכהן אחד וחמשה סלעים לכהן אחד - הבעל לא יכול להוציא מהכהנים.
  - באופן שילדו זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה - הבעל צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
  - באופן שילדו שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות - הבעל לא צריך לתת חמש סלעים לכהן.
- אופנים של ספיקות בשתי נשים של איש אחד ואחת ילדה לפני כן ואחת לא ילדה והתערבו הוולדות:
  - באופן שילדו שני זכרים:
    - באופן שביום שלשים האב ושני הולדות חיים - הבעל צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
    - באופן שאחד מהילדים נפטר לפני יום שלשים - הבעל לא צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
    - באופן שהאב מת - הדין כמו באופן של אשה אחת של איש אחד שילדה שני ולדות ולא ידוע מי נולד קודם והאב מת (וכפי שהתבאר לעיל בסמוך).
  - באופן שילדו זכר ונקבה - הבעל לא צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
- אופנים של ספיקות בשתי נשים של שני אנשים ושתיהן לא ילדו לפני כן והתערבו הוולדות:
  - באופן שילדו שני זכרים:
    - באופן שביום שלשים שני הוולדות חיים - כל אחד מהבעלים צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
    - באופן שאחד מהילדים נפטר לפני יום שלשים:
      - באופן ששני הבעלים לא נתנו לכהן - כל אחד מהבעלים לא צריך לתת חמשה סלעים לכהן.
      - באופן שכל אחד משני הבעלים לפני יום שלשים נתן חמשה סלעים:
        - באופן ששני הבעלים נתנו לאותו כהן - באופן שכל אחד מהבעלים תובע בנפרד הכהן לא צריך להחזיר להם[לא].
        - באופן שכל אחד מהבעלים נתן לכהן אחר - לא יכולים להוציא מהכהן.
    - באופן שילדו זכר ונקבה - שני האבות פטורים והבן צריך לפדות את עצמו.
    - באופן שילדו שני זכרים ונקבה אחת או שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות - הכהן לא מקבל חמשה סלעים.
- אופנים של ספיקות בשתי נשים של שני אנשים ואחת ילדה לפני כן ואחת לא ילדה לפני כן והתערבו הוולדות:

הערות

הגמ' מבארת שרבי מאיר סובר שבאופן שהירושה של האב היא פחות מעשרה סלעים ויותר מחמש סלעים היורשים פטורים, כיון שרבי מאיר סובר שמלוה על פה בין באופן שהמלוה כתובה בתורה ובין באופן שהמלוה לא כתובה בתורה גובה מהיורשים ולא גובה מהלקוחות, וכן רבי מאיר סובר כדעת רב אסי שיורשים לאחר שחלקו נחשבים 'מחצה יורשים ומחצה לקוחות', ולכן אפשר לגבות מכל יורש רק מחצית מהירושה שלו וממילא אי אפשר לגבות חמשה סלעים ולכן לא גובים כלום כיון ש'חמש ולא חצי חמש'.

הגמ' בצד הראשון מבארת שרבי יהודה סובר שאחים שחלקו לאחר ירושה נחשבים כיורשים ולכן גם באופן שהירושה של האב פחות מעשר סלעים ויותר מחמשה סלעים גובים מהיורשים לאחר חלוקה, ורש"י מבאר שלפי הצד השני של הגמ' רבי יהודה סובר שמלוה על פה גובה מהלקוחות, ותוס' מבארים שלפי הצד השני של הגמ' רבי יהודה סובר ש'מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא' ולכן גובים מהיורשים לאחר חלוקה גם לפי הצד שנחשבים כלקוחות.

לא תוס' מביאים שבדברי הגמ' בב"ק [ע א] נחלקו הלשונות בדעת נהרדעי וללישנא קמא אי אפשר לכתוב הרשאה על מטלטלים וללישנא בתרא אפשר לכתוב הרשאה על מטלטלים באופן שהנפקד לא כפר בפקדון, אבל על קרקע לכו"ע אפשר לכתוב הרשאה ונפק"מ באופן זה שבאופן שהביאו לכהן מטלטלים ללישנא קמא לא יכולים לכתוב הרשאה וללישנא בתרא שני הבעלים יכולים לכתוב הרשאה זה לזה ולהוציא מהכהן חמשה סלעים, ובאופן שהביאו לכהן קרקע לפי לדעת רבי שפודים בקרקע לכו"ע יכולים לכתוב הרשאה.

תוס' מוסיפים שבאופן שבעל אחד הלווה כסף לבעל השני חמשה סלעים ואין לו כסף לפרוע המלוה יכול לגבות מהכהן חמשה סלעים ממ"נ או משום שהוא האב של הילד שנפטר או מדין 'שיעבודא דרבי נתן', ותוס' דנים האם מועיל שאחד מהבעלים יקנה לחבירו את החמשה סלעים שביד הכהן ב'מעמד שלשתן' או דלמא לא מועיל כיון שלא יכול להוציא את המעות בבית דין, וכן תוס' דנים באופן ששני הבעלים באים יחד לתבוע את הכהן האם יכולים להוציא מידו חמשה סלעים.

- באופן שילדו שני זכרים - הבעל שאשתו לא ילדה צריך לתת לכהן חמשה סלעים.
- באופן שילדו זכר ונקבה - הכהן לא מקבל חמשה סלעים.

דף מט

יג. דיני פדיון הבן באופן שהבן מת:

- באופן שמת לפני יום שלשים - אפילו באופן שהאב נתן את הכסף לכהן, הכהן צריך להחזיר[לב].
- באופן שמת ביום שלשים:
  - לת"ק - אפילו באופן שהאב נתן את הכסף לכהן, הכהן צריך להחזיר[לג].
  - לרבי עקיבא:
    - באופן שהאב לא נתן את הכסף לכהן - האב לא צריך לתת לכהן חמשה סלעים.
    - באופן שהאב נתן את הכסף לכהן - הכהן לא צריך להחזיר לאב את החמשה סלעים[לד].
- באופן שמת לאחר שלשים - אפילו באופן שהאב עדיין לא נתן את הכסף לכהן, האב צריך לתת חמשה סלעים לכהן[לה].

יד. דיני בכור שאביו נתן את הכסף לכהן לפני יום שלשים:

- באופן שהאב אמר לכהן שהפדיון יחול בזמן נתינת המעות - בנו לא פדוי[לו].
- באופן שהאב אמר לכהן שהפדיון יחול לאחר שלשים יום:
  - באופן שהמעות נשארו בעין לאחר שלשים - בנו פדוי.
  - באופן שהמעות אינם בעין לאחר שלשים - לרב בנו פדוי, לשמואל אין בנו פדוי[לז].

טו. דיני בכור שמת האב ולא ידוע האם פדה את בנו:

- באופן שהאב מת לפני יום שלשים:
  - בסתמא - הבן צריך לפדות את עצמו משום שיש חזקה שאביו לא פדאו בתוך שלשים.
  - באופן שיש לבן עדים שאביו פדאו בתוך שלשים - לא צריך לפדות את עצמו[לח].
- באופן שהאב מת לאחר יום שלשים:
  - בסתמא - הבן לא צריך לפדות את עצמו משום שיתכן שאביו פדה אותו.

הערות

לב רש"י מבאר שבכור שמת לפני יום שלשים אינו חייב בפדיון הבן משום שהתברר שהוא נפל, אמנם תוס' חולקים על רש"י וסוברים שלא צריך להגיע לטעם זה אלא גם באופן שידוע שכלו לו חדשיו ואינו נפל מ"מ יש גזה"כ שהחיוב של פדיון הבן חל ביום שלשים.

לג הגמ' מבארת שת"ק סובר שדורשים 'חדש חדש' מהפדיון של הבכורות במדבר שכתוב בו 'פקד כל בכר זכר מבן חדש **ומעלה**' לפדיון הבן שכוונת הפסוק 'ופדויו מבן חדש תפדה' הוא לאחר שנגמר החודש כלומר ביום שלשים אחד ולכן סובר שבאופן שהבן מת ביום שלשים אפילו באופן שהאב נתן את הכסף לכהן ההן צריך להחזיר.

לד הגמ' מביאה שלענין ערכין כתוב 'מבן ששים שנה ומעלה' ודורשים מכך שרק לאחר גמר שנת השישים יורד ערכו, ומפסוק זה אי אפשר ללמוד לשאר דיני ערכין משום שדין זה הוא לחומרא, אלא שלומדים גזירה שווה 'שנה שנה' משנת שישים לשנת עשרים ושנת חמש ודינים אלו הם לקולא שרק לאחר גמר השנה עולה ערכו, וחוזרים ולומדים בבנין אב שכוונת התורה לענין ערכין בן חדש הוא לאחר גמר יום שלשים וגם דין זה לקולא.

הגמ' מבארת שרבי עקיבא סובר שיש 'שני כתובים הבאים כאחד' הפסוק הראשון 'פקד כל בכר זכר מבן חדש **ומעלה**' והפסוק השני לענין ערכין 'מבן ששים שנה ומעלה' ולכן אי אפשר ללמוד מפסוקים אלו לשאר דיני התורה, אמנם רבי עקיבא מסתפק האם דין פדיון הבן נחשב אותו ענין כמו פדיון הבכורות במדבר ואפשר ללמוד את דינו או דלמא פדיון הבן נחשב ענין אחר ואי אפשר ללמוד את דינו מפסוקים אלו, ומחמת הספק באופן שהאב לא נתן את הכסף לכהן האב לא צריך לתת ובאופן שהאב נתן את הכסף לכהן הכהן לא צריך להחזיר את הכסף.

הגמ' מוסיפה שלענין אבילות מקילים שבאופן שמת ביום שלשים לא צריך להתאבל עליו ושמואל אומר שהלכה כדברי המיקל באבל ולכן גם לדעת רבי עקיבא שסובר שמעיקר הדין הוא ספק נפל ספק בן קיימא מ"מ לענין אבילות נחשב ודאי נפל.

לה תוס' מביאים שבדברי הגמ' בפסחים [קכא ב] מבואר שבזמן שהאב פודה את בנו מברך שתי ברכות 'אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן' וברכת 'שהחינו' ותוס' מסתפקים באופן זה שהבן מת לאחר שלשים והאב פודה את בנו לאחר מיתתו האם האב יברך ברכת שהחינו.

לו רש"י מוסיף שבאופן שהאב אמר לכהן שהפדיון יחול מיד כוונת האב לתת לכהן את המעות במתנה.

לז הגמ' מבארת שרב מדמה דין זה לקידושין שבאופן שהביא מעות לאשה ואמר לה שתתקדשי לאחר שלשים יום והתעכלו המעות האשה מקודשת, אמנם שמואל סובר שדין זה נאמר רק בקידושי האשה שהבעל יכול לקדשה מיד אבל בפדיון הבן שהאב לא יכול לפדות את בנו מיד אין בנו פדוי.

לח הגמ' מוסיפה שלפי דעת רב מספיק עדים שהאב הביא את הכסף לכהן בתוך שלשים, ולדעת דעת שמואל צריך שהכסף ישאר ביד הכהן עד לאחר שלשים אבל באופן שהכסף לא נשאר ביד הכהן הפדיון לא חל.

- באופן שיש עד אחד אפילו פסול שאביו לא פדה אותו - הבן צריך לפדות את עצמו.

טז. דיני אב שצריך לפדות את עצמו וצריך לפדות את בנו:

- באופן שיש לאב חמשה סלעים - יפדה את עצמו ולא יפדה את בנו משום ש'מצוה דגופיה עדיפא'.
- באופן שיש לאב חמשה סלעים בני חורין וחמשה סלעים משועבדים:
  - לת"ק - יפדה את עצמו בחמש סלעים בני חורין.
  - לרבי יהודה - יפדה את בנו בחמש סלעים בני חורין ויפדה את עצמו בחמש סלעים המשועבדים[לט].

דף נ

יז. ביאור שיעורי ה'כסף' שהוזכרו בתורה:

- הקדמה - ישנם שני סוגים של מטבעות 'כסף צורי' ו'כסף מדינה' כסף צורי עשוי כולו מכסף וכסף מדינה עשוי משמינית כסף וכל השאר ממתכת אחרת, ולכן כסף צורי שווה פי שמונה יותר מכסף מדינה, ויש לדון בשיעורים שהוזכרו בתורה ובשיעורים שהוזכרו בדברי חכמים האם הכוונה לכסף צורי או לכסף מדינה וכדלהלן.
- שיעורים שהוזכרו בתורה:
  - באופן שהוזכר בתורה סכום קצוב:
    - פדיון הבן - חמשה סלעים צוריים[מ].
    - שור שהרג עבד - שלשים סלעים צוריים.
    - אונס ומפתה - חמישים סלעים צוריים.
    - מוציא שם רע - מאה סלעים צוריים.
    - מחצית השקל - חצי סלע צורי[מא].
  - באופן שלא הוזכר בתורה שיעור קצוב - כסף מדינה[מב].

הערות

לט הגמ' מבארת שת"ק סובר ש'מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא' ולכן לא יכול האב לפדות את עצמו בחמש סלעים המשועבדים, אלא פודה את עצמו בחמש סלעים הבני חורין משום ש'מצווה דגופיה עדיפא', אמנם רבי יהודה סובר ש'מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא' ולכן יכול לפדות את בנו בחמש סלעים הבני חורין ולפדות את עצמו בחמש סלעים המשועבדים.

רש"י מבאר שהכוונה 'נכסים משועבדים' הוא לנכסים שהאבא של האב מכר ללקוחות, אמנם תוס' בתחילת דבריהם מבארים שהכוונה נכסים משועבדים הוא נכסים שהאב עצמו מכר ללקוחות ותוס' מבארים שלפי זה האב לא יכול לפדות את עצמו בחמש סלעים משועבדים לפני שפודה את בנו משום שהלקוחות יאמרו 'הנחתי לך מקום לגבות הימנו' אלא האב צריך לפדות את בנו בתחילה מהנכסים בני חורין ולאחר מכן יכול לפדות את עצמו מהנכסים המשועבדים, ותוס' דנים מדוע הלקוחות לא יכולים לחזור ולטרוף את הנכסים בני חורין, ותוס' מבארים שמדובר באופן שהאב קנה את הנכסים בני חורין אחרי שמכר את הנכסים משועבדים ובזמן שמכר את הנכסים משועבדים לא כתב ללקוחות 'דאיקני' ולכן הנכסים שקנה לאחר מכן לא השתעבדו והלקוחות לא יכולים לטרוף מהם. ותוס' בסיום דבריהם מבארים שהכוונה נכסים משועבדים הוא לנכסים שהאבא של האב מכר ללקוחות, ולפי"ז הלקוחות לא יכולים לטרוף מהנכסים בני חורין משום שהנכסים בני חורין לא היו שייכים לאבי האב.

מ הגמ' מביאה שלענין פדיון הבן כתוב 'ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא' וכוונת הפסוק 'חמשת שקלים' הוא חמש סלעים, וכוונת הפסוק 'עשרים גרה' הוא עשרים מעות, ומבואר בדברי הפסוק שבכל סלע מחמשת הסלעים יש עשרים מעות כיון שסלע שווה ארבעה דינרים, ודינר שווה חמש מעות.

הגמ' מבארת שהיה שני סוגים של מטבעות שעשויים מכסף טהור מטבעות שהוזכרו בתורה ומטבעות צוריים, והמטבעות הצוריים גדולים בשישית מהמטבעות שהוזכרו בתורה. ולפי"ז יוצא ששלש ושליש דינרים צוריים שווים סלע של התורה, אמנם חכמים 'הוסיפו על המטבע' ותיקנו ששיעורי התורה יקבעו לפי מטבעות צוריים [תוס' ב"ב צ א] ולכן בשיעור פדיון הבן צריך לשלם חמשה סלעים צוריים שהם עשרים דינרים צוריים ולא מספיק לשלם שש עשרה ושתי שליש של דינרים צוריים (והחזו"א [חי'משז"ח] מבאר שרב אשי מודה לדין זה ודברי רב אשי נאמרו בשביל לחדד את תלמידו רב אחא בריה דרבינא).

הגמ' מביאה שרבי אסי סובר שהסלע הצורי שהיה בימיו הוא כשיעור של הסלע צורי שהיה בזמן חכמים, אמנם רבי אמי ורבי חנינא ורבי יוחנן סוברים שהסלע הצורי אינו כשיעור של הסלע הצורי שהיה בזמן חכמים, ונחלקו האמוראים בביאור ההפרש בין הסלע הצורי שהיה בזמן חכמים לסלע הצורי שהיה בימיהם וראה ברש"י ותוס' שנחלקו בביאור דברי האמוראים.

מא הגמ' מבארת שלענין פדיון הבן ושור שהרג עבד ומפתה ומחצית השקל כתוב בתורה לשון 'שקל' שהכוונה לסלע, אמנם לענין אונס ומוציא שם רע לא כתוב לשון 'שקל' אמנם לומדים שגם בהם כוונת התורה לשקל שהוא סלע.

מב הגמ' מבארת שלענין מעשר כתוב 'וצרת הכסף בידך' וכיון שהתורה לא הזכירה שיעור קצוב אין הכוונה דווקא למטבע צורי שהוא עשוי כסף אלא אפשר לפדות מעשר שני על פרוטה, וכן לענין הקדש כסף 'ונתן הכסף וקם לו' וכיון שלא כתוב שיעור קצוב אפשר לחלל הקדש ששוה מנה בפרוטה, וכן לענין קידושי אשה כתוב

- שיעורים שהוזכרו בדברי חכמים:
  - באופן שהוזכר שיעור 'סלע' (כגון החיוב של אדם שתקע לחבירו לדעת ת"ק) - סלע מדינה.
  - בשאר האופנים (כגון חיוב כתובה) - כסף צורי.
- האם אפשר לשלם בשווה כסף:
  - במחצית השקל - צריך לשלם בכסף ואי אפשר לשלם בשווה כסף[מג].
  - מעשר שני - אפשר לחללו על מטבע שיש עליו צורה ולא על מטבע שאין עליו צורה או שווה כסף[מד].
  - עולת ראיה - צריך להביא לעזרה כסף בשביל לקנות את העולת הראיה ואסור להביא שווה כסף בשביל לקנות את העולת ראיה[מה].
  - בשאר האופנים - אפשר לשלם בכסף ובשווה כסף.

הערות

'ויצאה חנם אין כסף' וכיון שלא כתוב שיעור קצוב לדעת בית הלל אפשר לקדש אשה בפרוטה, וכן לענין שבועת מודה במקצת כתוב 'כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים' וכיון שלא כתוב שיעור קצוב ודורשים היקש 'כסף או כלים' לומדים שהחיוב של שבועת מודה במקצת נאמר באופן שתבע שתי מעות כסף.

מג רש"י מבאר שהטעם שצריך לשלם מחצית השקל בכסף ולא לשלם בשווה כסף משום שיש חשש שהשווה כסף יוזל ונמצא ההקדש מפסיד.

מד הגמ' מבארת שבמעשר שני כתוב '**וצרת** הכסף בידך' ודורשים שאפשר לחלל מעשר שני רק על מטבע שיש עליו צורה.

מה תוס' מבארים שהטעם שאסור להביא לעזרה שווה כסף בשביל לקנות את העולת ראיה משום שיש חשש שיביא שווה כסף בשיעור פחות מהדרוש ולא ימכרו לו עולת ראיה בסכום זה.

העולה מהסוגיא
תפציתי • יסודי • בהיר
לע"נ א"מ הר"ר יהודה ב"ר יעקב צבי זצ"ל
ניתן להשיג במייל B0527147396@gmail.com